

Nathanaël Masselot

DOE EN DENK ALS PLATO

Wijs, denker, filosofisch,
rechtvaardig, moedig...

Nathanaël Masselot

DOE EN DENK ALS PLATO

*Wijs, denker, filosofisch,
rechtvaardig, moedig ...*

KOSM • S

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

INHOUD

11 **VOORWOORD**

Welkom!

18 De opzet van dit boek

**1. GOED DENKEN EN GOED DOEN
– DE ETHIEK**

24 Plato in de voetsporen van Socrates

26 Blijk geven van moed, hoe doe je dat?

35 *Filosofische methode: de aporie (impasse)*

38 Waaraan herken je een echte vriend?

49 *Filosofische methode: de filosofische dialoog*

52 Kun je op elke leeftijd filosoof zijn?

61 *Filosofische methode: op zoek naar een definitie*

64 Zou je de vader kunnen doden
in naam van de vader?!

75 *Filosofische personages:
Parmenides en Heraclites*

77 Is elke vorm van plezier even waardevol?

2. DOE EN DENK IN SCHOONHEID – DE MORAAAL

- 92 Laten we er samen met Plato naar streven
blijk te geven van onze ‘wijsheid’!
- 101 Is zielsverwantschap een mythe?
- 109 *Korte existentiële test*
- 114 *Filosofische methode:
het gebruik van mythe en allegorie*
- 119 Jezelf zijn: met of tegen de anderen?
- 129 *Filosofische personages: Alcibiades*
- 132 Waarom houden we van wat mooi is?
- 141 *Filosofische methode: ideeënleer*
- 144 Wat is een mooie ziel?
- 150 *Lesje in platonische proprioceptie (positiezin)*
- 154 *Filosofische methode:
de driedeling van de menselijke ziel*

3. ECHT DOEN EN DENKEN – KENNIS

- 158 Kan de filosofie de angst voor de dood
wegnemen?
- 169 *Filosofische methode: de socratische
maieutiek of de kunst om kennis te baren*
- 171 Wat zijn onze opvattingen eigenlijk waard?
- 179 *Filosofisch jargon: anamnese*

182 Kan een filosoof echt de waarheid spreken?

191 *Filosofische methode: dialectiek*

195 Hoe reëel is rechtvaardigheid bij confrontatie met onrecht?

205 *Filosofische methode: het gebruik van retoriek*

4. RECHTVAARDIG DENKEN EN DOEN – RECHTSPRAAK EN POLITIEK

210 Moet je al je schulden betalen?

218 *Filosofisch jargon: de stadstaat*

220 Hoe bestrijd je wraakzucht?

234 *Filosofische personages: Thrasymachus en Callicles*

237 De filosoof als bestuurder?

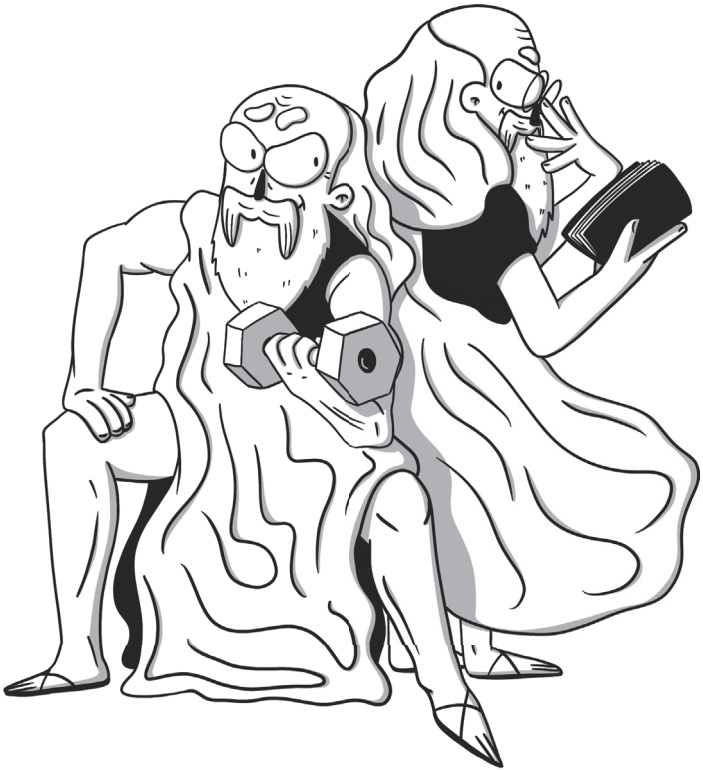
243 *Lesje in zelfkritiek*

250 *Filosofische personages: Gorgias en Protagoras*

252 Is de bedreiging van de democratie onvermijdelijk?

261 **SLOTWOORD**

‘Doen en denken’ of wijsheid als levenskunst

1

GOED
DENKEN
EN GOED
DOEN

—

DE ETHIEK

PLATO IN DE VOETSPOREN VAN SOCRATES

Net als elke Athener van hoge afkomst was Plato voorbestemd om de politiek in te gaan. Zelf heeft hij echter een duidelijke hang naar de dramaturgie. En als hij Socrates (470-399 v.C.) ontmoet, wordt zijn belangstelling gewekt voor de filosofie. Wanneer hij Socrates een jaar of tien heeft gevolgd, wordt deze ter dood veroordeeld.⁷ Dat drama, waarvan Plato getuige is, is aanleiding tot de omslag in zijn leven. Zijn ethiek zal daarna voor altijd verbonden zijn met maatschappelijke en politieke rechtvaardigheid.

Die koersverandering in zijn geschriften is Plato ingegeven door diepgevoelde motieven, door opstandigheid jegens het bestuur van Athene zelfs. Dat bestuur stond immers toe dat de vrijheid van denken onderuit werd gehaald, dat ideeën werden veroordeeld alsof ze letterlijk geen stadsrechten⁸ hadden en zelfs eiste dat iemand die zijn ideeën dapper verdedigde ze meenam in de dood.

⁷ Tijdens het proces klaagt Meletus Socrates aan voor drie grote vergrijpen: het feit dat hij de goden van de stad Athene niet vereerde, dat hij vreemde godheden naar de stad haalde en dat hij de jeugd corrumpeerde. Socrates wordt tot de gifbeker veroordeeld: hij moet zelf het dodelijke gif van de gevlekte scheerling opdrinken. Omdat Socrates alleen mondeling les gaf, heeft hij geen enkel geschrift nagelaten.

⁸ Daarom reisde Plato naar Sicilië om de leiders daar te gaan adviseren.

In dit verband moet vermeld worden dat de dialogen aanvankelijk, nog voor ze werden onderricht op de academie, buiten Athene werden geschreven en wel in Megara, waar Plato en andere volgelingen van Socrates hun toevlucht hadden genomen. Die politieke kleuring markeert de overstap van Plato naar de filosofie en maakt van hem geen wijze filosoof gehuld in een karikaturale witte toga, maar een gedreven burger van amper dertig jaar voor wie wijsheid meer te maken heeft met intellectuele betrokkenheid dan met een afzondering in stilte.

Die combinatie van het militante denken van Plato en het leven van Socrates maakt van de dialogen van Plato een essentiële bouwsteen voor de filosofie en persoonlijke ontwikkeling, die ons ook nu nog inspireert en tot voorbeeld dient. Misschien is het dankzij de geestkracht van Socrates dat Plato zijn lezers zo hoog inschat dat hij ons in staat acht met de kracht van ons denken ons handelen te vernieuwen. Daarom spreekt Plato tegenwoordig zoveel mensen aan die op zoek zijn naar hulp, kracht en motivatie om beter te kunnen omgaan met problemen in de persoonlijke sfeer (frustratie, de zoektocht naar zingeving, vriendschappelijke en liefdesrelaties, de angst voor de dood enz.) waarmee ze in de bredere context van de moderne wereld onvermijdelijk worden geconfronteerd.

BLIJK GEVEN VAN MOED, HOE DOE JE DAT?

Ik interesseerde me niet alleen voor hen die dapper zijn in de oorlog, maar ook voor hen die moedig de gevaren op zee trotseren en natuurlijk voor al diegenen die moed tonen ten overstaan van ziekte, armoede en politiek; en [...] niet alleen voor hen die dapper hun pijn en angst verdragen, maar ook voor hen die uitmunten in de strijd tegen verlangens en pleziertjes.⁹

⁹ Plato, *Laches*, 191d-e. De manier waarop Plato wordt geciteerd (en dit geldt ook voor Aristoteles) kan verwarrend lijken, maar is ook heel nuttig. In feite wordt de naam van de dialoog (vaak een eigennaam) genoemd, gevolgd door een nummer waaraan een letter uit het alfabet wordt toegevoegd. Dit is gebruikelijk sinds Henri Estienne in Genève in de 16de eeuw een moderne versie van het werk van Plato op schrift stelde. In die uitgave wordt elke bladzijde tekst verdeeld over twee kolommen (de oorspronkelijke Griekse tekst met de Latijnse vertaling ernaast). Beide kolommen kennen vijf paragrafen die worden aangegeven met de letters a, b, c, d en e. Deze manier om Plato te citeren heeft als voordeel dat ze een universeel kader schept waardoor tekst eenvoudig is terug te vinden, ongeacht de vertaling of de pagina-indeling die afzonderlijke uitgaven aanhouden. Overigens hanteren de meeste edities deze codering.

Het doel van dit boek is het gedachtegoed van Plato zo duidelijk mogelijk over te brengen, zodat de lezer het zich eigen kan maken. Het is in geen geval de bedoeling om in polemieken over semantiek te vervallen.

MOED IS MEER DAN ALLEEN BRAVOURE

Voor Grieken uit de tijd van Plato is moed een ethische deugd die met name tentoongespreid kan worden op het slagveld. Dat is ook het soort moed dat Socrates wordt toegedicht door Laches, die in de dialoog die zijn naam draagt hoog opgeeft van de moed van Socrates, met wie hij heeft gevochten in de slag om Delion.¹⁰ Mijlenver verwijderd van de filosoof die zich systematisch afzijdig houdt van tumult, verscholen in zijn ivoeren toren of werkkamer, was Socrates iemand die, hoe vreemd dat ook mag lijken, uitblonk door zijn praktische inslag en daadkracht wanneer dat nodig was.¹¹ Wat Plato aangaat (ook al zijn er geen geloofwaardige getuigenissen op grond waarvan we met zekerheid kunnen zeggen dat hij in oorlogen heeft gevochten), valt niet te ontkennen dat moed in zijn ogen een fundamentele rol speelde.

Plato verbindt moed echter nooit aan oorlogvoering, maar zoekt hem in het dagelijks leven. Evenmin ziet hij moed in het trotseren van elk gevaar, maar brengt hem in verband met onderscheidingsvermogen, wijsheid en

¹⁰ Deze slag vond plaats in 424 v.C. tijdens de Peloponnesische Oorlog. Socrates was betrokken bij diverse gevechten. Naar verluidt, redde hij het leven van Alcibiades in de Slag bij Potidea in 432 v.C. Zie het op hem gebaseerde filosofische personage in het tweede deel van dit boek (blz. 129).

¹¹ Plato noemt dit diverse malen, bijvoorbeeld in *Het symposium*, 220e, of in de *Apologie van Socrates*, 28e.

aandacht voor de context en de ethische gevolgen van ons handelen. De platonische analyse van moed is een waardevol instrument in een tijd waarin we er meer dan ooit behoefte aan hebben, alleen niet als een heroïsche deugd die wordt aangewakkerd in een moment van glorie. We hebben moed nodig om ons dag in, dag uit te doen gelden, in het besef dat het niet voldoende is in het diepe te springen of hemel en aarde te bewegen om ons doel te bereiken.

IS MOED EEN KWESTIE VAN GEESTKRACHT?

Bij Plato is deugd niets meer of minder dan datgene wat ervoor zorgt dat iets (een voorwerp, een levend wezen, een mens of zelfs de stad) zijn taak subliem vervult. Anders gezegd: dat het doet waartoe het dient.¹²

In de *Laches*, de dialoog die specifiek over moed gaat, wordt die eigenschap in de bredere context van deugd geplaatst. Nadat hij een afgebakende definitie heeft gegeven van de krijgskunst, aanvaardt Laches het verzoek van Socrates om zijn onderzoek uit te breiden naar andere facetten van het leven (ziekte, armoede of poli-

¹² Plato beschrijft moed ook als een eigenschap die de bezitter ervan beter maakt, zoals het feit dat ogen zicht hebben. De manier waarop Plato de geest ziet, zet er regelmatig toe aan om psychologische vragen te stellen met behulp van een fysiologisch vocabulaire. Zie bij de filosofische methode: De driedeling van de menselijke ziel.

tiek): dat maakt dat hij moed¹³ gaat zien als een zekere geestkracht¹⁴ en de suggestie van Socrates overneemt dat die kracht gepaard moet gaan met reflectie omdat moed anders slechts een blinde obsessie zou zijn.

Toch weet Laches niets in te brengen tegen de constatering van Socrates dat bedachtzame geestkracht zelf ook beperkingen kent: bijvoorbeeld als deze leidt tot gedrag dat zelfs het geringste risico probeert te vermijden, desnoods door verantwoordelijkheden te ontlopen. En als hij hiermee tegen een vorm van moed is aangelopen die grenst aan lafheid, eindigt het eerste deel van de dialoog tussen Socrates en Laches in een eerste impasse, die echter twee voorlopige resultaten toelaat.

Ten eerste legt Plato de nadruk op moed als *de durf om het eigen gedag onder de loep te nemen*.¹⁵ Hij vraagt ons om duidelijk te beschrijven wat we denken¹⁶ en dat te

¹³ Naast moed zet hij andere delen (of dimensies) van deugd zoals 'matigheid (*sophrosyne*), rechtvaardigheid en alle andere soortgelijke kwaliteiten'. Plato, *Laches*, 198a. We zouden er ook nog wijsheid of *sophia* aan kunnen toevoegen om de vier belangrijkste deugden te completeren zoals die worden opgevoerd in *De ideale staat*, IV, 433d. Zie ook het hoofdstuk 'De drie gezichten van wijsheid', bladzijde 92.

¹⁴ Plato, *Laches*, 192c.

¹⁵ In deze dialoog wordt de term moed in eerste instantie gebruikt in de zin van stoutmoedigheid: Plato, *Laches*, 182d.

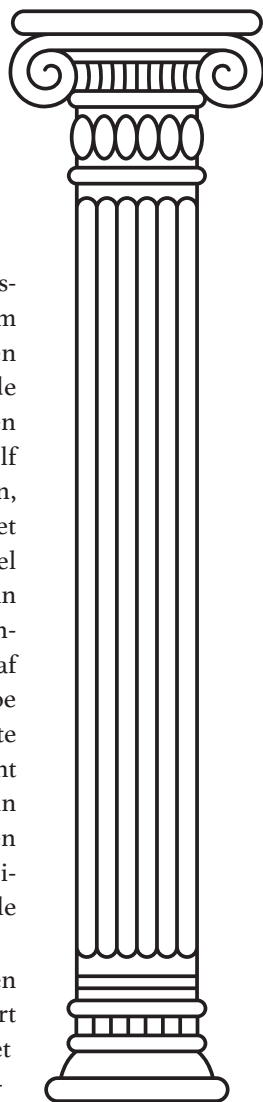
¹⁶ Dit kenmerk beantwoordt aan de vraag van Lysimachus, een personage dat de dialoog een kader geeft en ons vraagt te zeggen wat we denken in plaats van te trachten mee te gaan in de mening van onze gesprekspartner. Die voorwaarde wordt al aan het begin van de tekst gesteld: Plato, *Laches*, 178b.

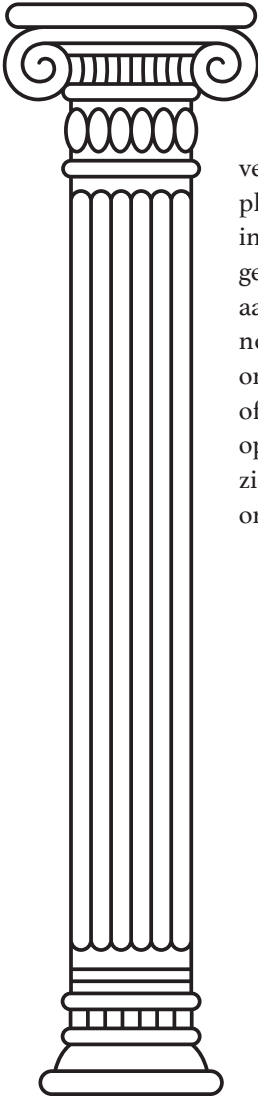
LEVENSHOUDING

WEES ZO MOEDIG EEN
BRUG TE SLAAN TUSSEN
WAT JE DENKT EN WAT JE
DOET!

Omdat Plato de diepere verbinding ziet tussen wijsheid en moed, vraagt hij ons om een gebrek aan moed op een krachtige en originele manier te overwinnen. Als de kloof te groot is tussen wat we denken en wat we doen, tussen wat we over onszelf weten en het beeld dat we ervan geven, vraagt Plato ons een brug te slaan die het evenwicht herstelt. Ben je geneigd te veel te denken (en je gedachten onvoldoende in praktijk te brengen) of te veel te doen (zonder je daden af te stemmen op een vooraf goed overwogen doel)? De moed waartoe Plato ons oproept, is de lef om in onszelf te geloven en in te zien dat het de moeite loont om denken en doen te verenigen. Moed in de betekenis die Plato eraan geeft, is een poging tot samenhang, een eerste bescheiden, maar beslissende stap naar 'morele verantwoordelijkheid'.

Het zou Plato verweten kunnen worden dat hij de waarde van moed vermindert door deze deugd los te koppelen van het slagveld. Maar juist door moed te bevrijden van de notie oorlogsbravoure creëert

hij de mogelijkheid om te zien wat moed voor effect heeft op alledaagse deugden. Wat moeten we doen als het er niet om gaat te schitteren tijdens een veldslag, maar ons ons leven lang te ontplooien en die inspanning voortdurend en in alle bescheidenheid te herhalen? Anders gezegd, de analyse van Plato is een eerbetoon aan wat we nu de helden van alledag zouden noemen, alle mensen die niet bezwijken onder de druk van heersende denkbeelden of gemakkelijke vooroordelen die hun wil opzij kunnen zetten om zich te verbeteren, zichzelf onder de loep te nemen en zich te ontplooien.

FILOSOFISCHE METHODE

DE APORIE

Een aporie is een intellectuele impasse, een moment waarop we vastzitten. De Griekse taal legt de nadruk op de vele betekenissen van deze term waaronder kwetsbaarheid, de ongemakkelijke positie die we ervaren: aporie is ook het feit dat je onthand en berooid bent, in moeilijkheden verkeert.

In heel veel dialogen van Plato wordt ingegaan op de aporie van de gesprekspartners van Socrates, met name als ze beseffen dat ze zich veel minder op hun gemak voelen dan ze voorgeven wanneer ze een bevredigende definitie moeten geven van het onderwerp dat aan de orde is. Ze worden kwaad, op elkaar maar vooral op Socrates; ze worden rood, barsten uit in woede en soms... dwingt deze druk hen om aan zichzelf te twijfelen en oprecht op zoek te gaan naar kennis.

Aporie vloeit niet alleen voort uit de *'elenkhos'* (de techniek om zaken te weerleggen), maar is ook een ervaring, een psychologische test. Zo wordt Laches, als hij wordt geconfronteerd met een aporie, zo gegrepen door de wens om te winnen dat zijn reactie het midden houdt tussen een woede-uitbarsting en intellectuele rivaliteit. Om effect te hebben moet een aporie goed worden gedoseerd, waardoor er een subtiel evenwicht ontstaat tussen het besef

WAARAAN HERKEN JE EEN ECHTE VRIEND?

*‘Volgens mij houden je vader en je moeder
veel van je, Lysis.’*

‘Jazeker.’

‘Dan willen ze vast dat je heel gelukkig bent.’

‘Waarom zouden ze dat niet willen?’

*‘Denk jij dat iemand gelukkig is die leeft in slavernij en
nooit mag doen wat hij wil?’²³*

PHILIA: VRIENDSCHAP IN DE BREEDSTE ZIN VAN HET WOORD

Het kan vreemd overkomen dat een aan vriendschap gewijde dialoog begint met de verhouding tussen ouders en kind. Bij Plato is een proloog echter zelden toevallig gekozen: in deze regels introduceert hij de thema's affectie (of liefde) en geluk; die 'schenken' we onze vrienden, net zo goed wanneer zij ons geluk vergroten (door onze vreugde te delen) als wanneer ze ons geluk doen hervinden (door ons te helpen uit een dal te kruipen).

Ook al wordt de term *'philia'* rechttoe rechtaan vertaald als 'vriendschap', het zou verkeerd zijn om die te beperken tot onze beperkte interpretatie als de goede

²³ Plato, *Lysis*, 207 d-e.

PLATO ALS PRAKTISCHE GIDS VOOR HET DAGELIJKSE LEVEN

De Griekse denker liet een immens gedachtegoed achter in de westerse filosofie, maar zijn werk biedt ook antwoorden op vraagstukken van het moderne leven. Hoe ben je jezelf ten opzichte van anderen? Moet je op iemand lijken om bevriend te kunnen zijn? Is elke vorm van plezier waardevol? Wat betekent moedig zijn?

Plato's filosofie – vaak in dialogevorm – is toegankelijk omdat hij eigenlijk niet meer van je vraagt dan een *open mind*: de wil om de ideeën die je hebt over de wereld en jezelf serieus onder de loep te nemen. En dat is belangrijk, want onze manier van denken bepaalt uiteindelijk ons handelen. Plato biedt wel concrete oplossingen, maar is dus nooit dogmatisch.

*Doe en denk als Plato is een
uitnodiging om de rest van je leven
te blijven filosoferen.*

**KOS
M•S**

NUR 770
Kosmos Uitgevers,
Utrecht / Antwerpen